

טיול משוני דרך נחלת ז'בוטינסקי לבנימינה

נושא הטיול: בנימינה **שם מסלול / אתר :** שוני, נחלת ז'בוטינסקי, בנימינה

עונה מומלצת: כל השנה, מסלול עירוני כפרי (נספח 1 – מפת המסלול)

רציונל: הקשר ההיסטורי-התיישבותי המחבר את ניסיון ההתיישבות של בית"ר בתל צור ושוני, סמוך למושב בנימינה שכבר הוקמה, בהמשך ייסוד נחלת ז'בוטינסקי בשולי בנימינה, היכרות עם בנימינה הוותיקה ומורכבותה האנושית המרתקת. ביום זה יינתן הסבר רחב שיתייחס לייסוד המושבות במרחב (זיכרון יעקב ומושבות הבת - בנימינה וגבעת עדה), למשאבים שהובילו להתיישבות באזור זה (מים, פוריות האדמה, חקלאות) ולקבוצות המתישבות ושכונות בבנימינה (אנשי עלייה ראשונה, בית"ר, המושבה בנימינה, הפועל, זרעוניה).

קהל יעד: כיתות יסודי, חט"ב וחט"ע, בהתאמה לאורך המסלול ולעונה.

מטרות ההדרכה:

- א. החניכים יכירו את אתר שוני וייחשפו להיסטוריה המעניינת של האתר בהיבט התיישבותי לאורך אלפי שנים, כמו גם היכרות עם אתר שוני כיום כאתר פנאי ונופש ונקודת יציאה לטיולים (נספח 2 אתר שוני).
- ב. החניכים ילמדו על תנועת בית"ר, עקרונותיה וחשיבותה בהתיישבות בשוני תוך התייחסות למושג "חומה ומגדל" ובייסוד נחלת ז'בוטינסקי בבנימינה.
- ג. החניכים ייחשפו לפעילות האצ"ל בשוני ולמוזיאון האצ"ל באתר.
- ד. החניכים יכירו את סיפורה של נחלת ז'בוטינסקי ודמויות מייסדים מוכרות שמוזכרות בה עד היום: משפחת מחנאי, גרוס, אולמרט, כמו גם דמויות משמעותיות בבנימינה: אלון פייקוביץ ואריה זיתוני ראשי מועצה בתקופות שונות.
- ה. החניכים יכירו אתרים בבנימינה: בית ראשונים, רחוב המייסדים, גן המייסדים, מגדל הנוטרים, יקבי אליעז לשעבר מפעל היסמין, חאן זרעוניה עם הבאר אנטיליה בחצר והאמה הבלתי גמורה.

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

ציון רגע משמעותי בטיול: חאן זרעוניה – מקום קסום בלב בוסתן ושדות יסמין, באר אנטיליה המשוחררת שבתיאום ניתן להפעיל להדגמה של שאיבת מים מהבאר. זה מקום טוב לפרוס מחצלת, להכין תה חם בחורף/קר בקיץ ולהנות במשחק מגבש ומשחרר. לא ניתן להיכנס למבנה שכיום נמצא בידיים פרטיות, יש שילוט בכניסה עם הסבר מפורט.

קישור לחרוז הליבה:

חום – התיישבות (נספח 1 – מפת האזור)

אורך/משך המסלול: 4 שעות.

דרגת קושי: קלה.

תחנה מס' 1: אתר שוני

נושא: פארק ז'בוטינסקי שלמרגלות רמת הנדיב, על אם הדרך מבנימינה לזיכרון יעקב, טובל בכרמי גפנים ויקבים מפורסמים. המקום שגשג כבר בתקופה הרומית, כפי שמעידים הממצאים הארכיאולוגיים שבו, הכוללים תיאטרון. בתקופה העות'מאנית נבנה כאן מבנה גדול, ובין 1914 ל-1947 שימש המקום בסיס להתיישבות חלוצית ולאצ"ל.

בהקדמה נתייחס לסיפור ניסיון ההתיישבות בתל צור, סקירה של יישובי הסביבה ותצפית רחבה אל בקעת הנדיב. רקע על בנימינה ובמידת האפשר זיהוי אזורים/שכונות בבנימינה: נחלת ז'בוטינסקי, זרעוניה, שכונת הפועל, המושבה, קיבוץ בית אל.

תיאור התופעה בשדה: אתר קק"ל בשוני, מרכז הדרכה, מבנים רומים, מבנה תיאטרון, שרידי התיישבות ומחנה אימונים של האצ"ל. אתר שוני כיום כאתר נופש

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

ופנאי ונקודת מוצא לטיולים. קק"ל שיפצה את האתר והכשירה סביבו פארק ובו מדשאות רחבות ידיים, שולחנות פיקניק וחנייה.

תנאי ההדרכה בתחנת ההדרכה: מצוינים - פינות ישיבה קבוצתיות מוצלות ונוחות. בפרגולה או בדשא ביציאה מאתר שוני או בתוך האתר במבנה התיאטרון. ניתן לערוך את התצפית מבמת אמפי-שוני או מהטיילת בישיבה בפרגולה.

משך הזמן: 20 דקות.

נושאי תוכן עיקריים:

1. פתיחה – התמצאות: היכן אנו נמצאים, גרעין התיישבות בית"ר, מחנה הדרכה של האצ"ל, חיבור לתל צור שהוקם כהתיישבות "חומה ומגדל".
2. התיישבות – למה דווקא כאן, סקירה היסטורית של ניסיונות ההתיישבות בתקופה הרומית, הלניסטית, עות'מאנית ועד היום. דרכים מרכזיות, מקורות מים, אדמה פורייה.
3. רקע על בנימינה על כל חלקיה.

מתודות להפעלה במהלך התחנה:

- הפעלת החניכים במשימת מציאת חפצים/פסלים/שרידים ארכיאולוגיים במפה עיוורת תוך שיטוט במשך כמה דקות במרחב של פארק שוני.
- דיון קבוצתי על התיישבות חומה ומגדל בשוני/ תל צור – בעד או נגד.
- תצפית על בנימינה ובמידת האפשר זיהוי אזורים/שכונות בבנימינה: נחלת ז'בוטינסקי, זרעוניה, שכונת הפועל, המושבה, קיבוץ בית אל.

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

עזרים:

- מפה עיוורת אתר שוני.
- תרשים חומה ומגדל, כרטיסיות בעד/נגד.
- שרטוט של בנימינה תוך חלוקה לשכונות וציון אתרים משמעותיים שניתן לאתר בתצפית.

קישור לתחנה הבאה: הפניית תשומת הלב של החניכים למעבר בגשר עץ מעל נחל תנינים מיד עם היציאה מאתר שוני (מטיילת שוני לכיוון בנימינה), המשך על טיילת שמוליק לבנימינה, זיהוי עצי התות לאורך הטיילת.

הנחיות בטיחות: לא לחצות את הכביש! הולכים בטיילת עד מעבר החצייה סמוך לכניסה לנחלת ז'בוטינסקי.

תחנה מס' 2: נחלת ז'בוטינסקי

נושא: התיישבות גרעין בית"ר בנחלת ז'בוטינסקי.

תיאור התופעה בשדה: בכניסה לשכונה חורשת אקליפטוסים, יש צל ומרחב לפעילות. יש מדרכות לאורך הדרך, שלט המספר את סיפור נחלת ז'בוטינסקי ושלטים על חלק מהבתים בשכונה.

תנאי ההדרכה בתחנת ההדרכה: הישיבה בצל האקליפטוסים נעימה באביב, בסתיו ובחורף, נדרשת מחצלת בקיץ.

משך הזמן: 30 דקות.

נושאי תוכן עיקריים:

1) נחלת ז'בוטינסקי ומשנתו של זאב ז'בוטינסקי.

2) המנון בית"ר (נספח 3 – המנון בית"ר)

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

3) משפחת אולמרט, בית המשפחה ורקע על הביוגרפיה של אהוד אולמרט (נספח 4 – תמונות הבתים והשילוט)

מתודות:

1. השמעת המנון בית"ר.
2. הקראת קטע מהספר "נחלת ז'בוטינסקי" מאת ישעיהו מחנאי ממייסדי המקום.
3. משימה: חפשו את בתיהם של המשפחות: אולמרט, מחנאי, גרוס.

עזרים:

1. ספר "נחלת ז'בוטינסקי" מאת ישעיהו מחנאי.
 2. המנון בית"ר: מילים או השמעת השיר.
 3. רשימת משפחות שבתיהן משולטים בשכונה, ביוגרפיה של אהוד אולמרט.
- הוראות ונהלים:** אנחנו הולכים בשכונת מגורים, חשוב לשמור על התנהגות נאותה, לשמור על השקט, ללכת על המדרכה ולא על הכביש.
- הערות וקישור לתחנה הבאה:** מעבר מנחלת ז'בוטינסקי למושבה, רחוב המייסדים.

תחנה מס' 3: רחוב המייסדים בנימינה

נושא: המושבה בנימינה – כיום מושבה המסתמכת על הרכבת שמושכת אליה בעלי מקצועות חופשיים מהמרכז ויצרה תנופת בנייה ביישוב. יש בה פחות חקלאים ועיסוק בחקלאות. בנימינה הלכה וצמחה, ונוספו לה שכונות חדשות. הראשונה שבהן היתה שכונת יעקב בשנת 1929, ולאחריה גבעת הפועל, שכונת עולי גרמניה, נחלת-ז'בוטינסקי ונווה עובד.

עם הקמת מדינת ישראל החלו גלי עלייה, וליד בנימינה, במחנה הבריטי הנטוש, הוקמה מעברה גדולה. בשנת 1953 נבנו מגורי קבע בגבעת ישורון ובשכונת וורבורג.

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

ב-20 השנים האחרונות הפכה בנימינה ליישוב אטרקטיבי, המושך אליו מגוון של תושבים חדשים, ונבנו שכונות כרמי בנימינה, זרעוניה ובית הכרם. עם זאת, המושבה ממשיכה לשמור על צביונה הכפרי.

תיאור התופעה בשדה: רחוב אחד וכמה אתרים היסטוריים: בית הכנסת הראשון, בית הנוטרים, בית ראשונים.

משך הזמן: 30 דקות.

נושאי תוכן עיקריים:

1. המושבה בנימינה – רקע והיסטוריה.
2. אתרים לאורך רחוב המייסדים: הצרכניה הראשונה, שיחי היסמין, גן המייסדים, בית הנוטרים, בית ראשונים.
3. אהוד מנור, חייו ושיריו.

מתודות:

1. ניווט עירוני על פי מפת סכמתית מנחלת זיבוטנסקי עד רחוב המייסדים ואתרים לאורך רחוב המייסדים.
2. צילום כמו פעם – צילום קבוצתי או בזוגות בחזית בית הנוטרים בלבוש חאקי וכומתה.
3. אהוד מנור – השמעת שירים שכולם מכירים (אבניבי, בני ילד רע ועוד) ליד ביתו או לאורך רחוב המייסדים.

עזרים:

1. מפת המושבה.
2. בגדי חאקי של תנועת נוער, כומתה, אפשר אקדח פלסטיק.
3. רשימת השמעה משירי אהוד מנור.

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

קישור לתחנה הבאה : מרחוב המייסדים ננווט את דרכנו אל יקבי בנימינה, שכונו בעבר 'יקבי אליעז' ולפני כן שכן במקום מפעל היסמין הידוע.

הנחיות בטיחות: להקפיד ללכת על המדרכה. **לשים לב במעבר מתחת לגשר לא לעבור בכביש אלא במעבר התת קרקעי אל גן שבעת המינים וממנו אל היקב.**

אופציה : תחנה מס' 3.5 : האמה הבלתי גמורה.

נושא המים בכלל ואמות המים הרומיות אינם חלק מהנושא המרכזי בטיול זה, אולם מאחר ועוברים במקום מומלץ להתייחס אליו.

נושא: מערכת המים הרומית.

תיאור התופעה בשדה : חלק מאמת המים שהיתה חלק ממערכות המים בתקופה הרומית. האמה בחלק זה לא תוכננה טוב ובנייתה נעצרה במקום זה.

תנאי ההדרכה בשטח ההדרכה : יש חנייה, פינת מנוחה וגן קטן ליד האמה הבלתי גמורה.

משך הזמן : 20 דקות.

נושאי תוכן עיקריים:

1. מערכת המים הרומית – אחת האדירות והמשוכללות בישראל.
2. תכנון הנדסי מורכב: כיצד שומרים על שיפוע נכון לאורך קילומטרים שחלקם בתוך ההר וחלקם באמה בנויה.

מתודות:

1. המדריך ייתן רקע על קיסריה והצרכים של עיר רומית בהיבט המים: מזרקות, בתי מרחץ וכו'.

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

עזרים:

שרטוט אמות המים בין שומי לקיסריה.

שרטוט סכמתי של מבנה אמת מים רומית.

הנחיות בטיחות: כדי לחזור לטיילת שמוליק ולשוני יש לחזור שוב במעבר התת קרקעי ולא מתחת לגשר בכביש. אין מדרכה מתחת לגשר.

תחנה מס' 4: יקבי בנימינה

נושא: חקלאות מקומית – גידול יסמין ופרחי בושם בעבר, כרמים וגפנים מאז הקמתה ועד היום.

תיאור התופעה בשדה: בחזית היקב יש עציץ ובו שיח יסמין, כאן נסביר על תעשיית היסמין ונציין את מיקומו של מפעל הבושם, נתאר את ההיסטוריה של יקבי בנימינה ממפעל יסמין ליקבי אליעז ועד יקבי בנימינה.

תנאי ההדרכה בשטח ההדרכה: אפשר לעמוד בכניסה ליקב תחת סוכת הגפנים, כדאי לתאם עם היקב ואז להיכנס ממש לחצר ולתפוס פינת צל נעימה. יקבי בנימינה: 04-6107535

משך הזמן: 20 דקות.

נושאי תוכן עיקריים:

1. בנימינה מושבה של יסמין – גידול היסמין לטובת תמציות בושם.

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

מתודות:

הסבר על התקופה, האופי החקלאי של המושבה בנימינה והרעיון לגדל יסמין לטובת תמציות בושם שהברון ישווק בעיר גראס שבצרפת.

עזרים:

מאמר המתאר את הפועלים הגרועים וילדיהם שעבדו בקטיף פרחי היסמין. (נספח 5)

הערות וקישור לתחנה הבאה: נמשיך בהליכה אל גן היסמין שנמצא מאחורי חאן זרעוניה. בגן זה שתלו שיחי יסמין כנראה מהזן אותו גידלו בבנימינה לטובת תמציות הבושם. לאחר הפסקה קלה בגן הנחמד נעבור אל חזית החאן הנחיות בטיחות: הליכה רק על המדרכה.

תחנה מס' 5: חאן זרעוניה

נושא: חקלאות בתקופה העות'מאנית.

תיאור התופעה בשדה: מבנה חווה מהתקופה העות'מאנית, הוקם בשלהי המאה ה-19 ולא היה באמת חאן אלא מבנה חווה פרטי. שמו הינו שיבוש השם הערבי זרקניה ע"ש זרקא (נחל זרקא והכפר ג'אסר אל זרקא).

תנאי ההדרכה בשטח ההדרכה: חצר זרעוניה יפה מאד ומטופחת, אפשר לשבת על מחצלת סמוך לבאר אנטיליה. לא ניתן להיכנס למבנה שכיום נמצא בידיים פרטיות. יש שילוט בכניסה עם הסבר מפורט.

משך הזמן: 30 דקות.

נושאי תוכן עיקריים:

1. חוות חקלאיות בתקופה העות'מאנית.
2. מים בסביבה: ביצות כבארה, נחל תנינים, בארות מים ובאר אנטיליה.
3. גידול שיחי היסמין וגן זרעוניה המחודש. (נספח 6)

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

מתודות:

1. הדגמת השימוש בבאר אנטיליה בתיאום עם בית ראשונים.

2. דגם של מבנה חאן/בית חווה.

עזרים:

1. באר אנטיליה משוחזרת.

2. דגם/שרטוט חאן/בית חווה.

הנחיות בטיחות: מבנה החווה הוא שטח פרטי כיום. אין אפשרות להיכנס. סביב המבנה יש חצר יפה, באר אנטיליה שנראה בהדרכה, וגן יסמין עם דשא ומתקני שעשועים. מקום טוב להפסקה מרעננת.

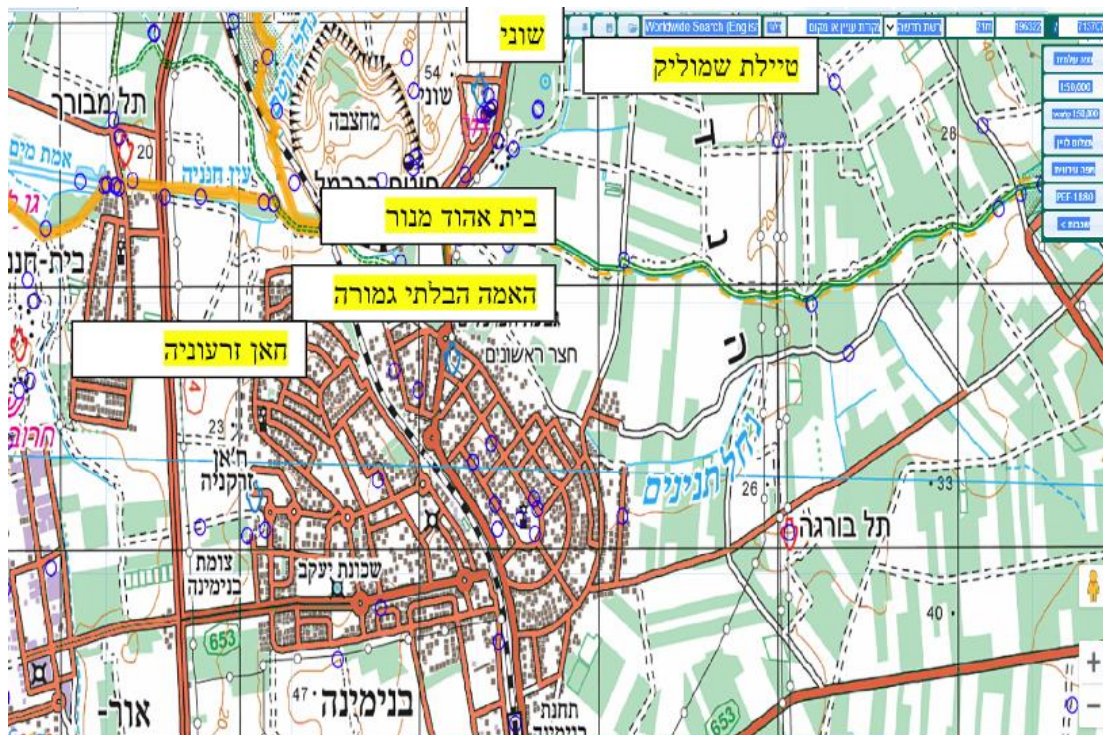
סיכום הטיול:

התחלנו את מסלולנו בפארק שוני, מרכז ההדרכה של קק"ל, עם היכרות מרחבית עם אתר שוני והמרחב ההתיישבותי המקיף אותו. יצאנו מאתר שוני אל טיילת שמוליק לכיוון בנימינה, הגענו לנחלת ז'בוטינסקי, התקדמנו בין הבתים ועקבנו אחרי השילוט בכניסה לבתי המייסדים. המשכנו לאתרים ההיסטוריים של בנימינה: רחוב המייסדים, בית אהוד מנור, תחנת הנוטרים והיקב. (אם מתאפשר נציץ אל האמה הבלתי גמורה ונחבר לרגע עם נושא הובלת המים בתקופה הרומית). המשכנו אל גן יסמין, חאן זרעוניה, באר אנטיליה ולסיום שבנו על עקבותינו וסטינו מעט מהדרך לטובת היכרות עם האמה הבלתי גמורה.

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

נספחים:

נספח מס' 1: מפת הטיול

נספח מס' 2:

אתר פארק ז'בוטינסקי – שוני של קק"ל

https://www.kkl.org.il/forestsearch/jabotinsky_shuni_park.aspx

אתר קק"ל – חינוך וקהילה: <https://www.kkl.org.il/education>

נספח מס' 3:

המנון בית"ר

<https://www.zemereshet.co.il/song.asp?id=2328>

מילים: זאב ז'בוטינסקי

לחן: דב פרנקל

כתיבה: פריס תרצ"ב 1932

זֶכֶר אֶת הַפֶּתֶר,	בֵּית"ר –
עֲטֹרַת גָּאוֹן וְתִגָּר.	מִגֵּב רִקְבוֹן וְעֶפֶר
	בָּדָם וּבִיזָע
תִּגָּר –	יוֹקֵם לָנוּ גִזָּע
עַל כָּל מַעֲצוֹר וּמִצָּר!	גִּיאִיוֹן וְנָדִיב וְאַכְזָר:
אִם תַּעֲלֵ אוֹ תִרְדּוּ	בֵּיתֵר הַנִּלְכָּדָה,
בְּלֶהֱב הַמָּרָד –	יִוְדָפֶת, מִסָּדָה
שָׂא אֶשׁ לְהַצִּית, אֵין דָּבָר	תִּרְמָנָה בְּהוֹד וְהָדָר.
כִּי שֶׁקֶט הוּא רָפֶשׁ –	
הַפֶּקֶר דָּם וְנֶפֶשׁ	הָדָר –
לְמַעַן הַהוֹד הַנִּסְתָּר –	עֲבָרֵי גַם בְּעֵנֵי בֶן-שׁוּר
	אִם עֶבֶד, אִם הֶלֶךְ –
לְמוֹת אוֹ לְכַבֵּשׁ אֶת הָהָר –	נוֹצְרֶת, בֶּן-מְלָךְ,
יִוְדָפֶת – מִסָּדָה – בֵּיתֵר.	בְּכֶתֶר דָּוִד נִעְתָּר:
	בְּאוֹר וּבִסָּתֵר

נספח מס' 4: תמונות נחלת ז'בוטינסקי

נחלת ז'בוטינסקי

**בית שפרינצה
ויעקב גרוס**

כך היינו...

שפרינצה גרוס לבית אברמובסקי, נולדה בסלונים, פולין, בשנת 1914. ב-1933 עלתה לארץ ישראל במסגרת "ההכשרה" והתגייסה לפלוגות בית"ר שם הכירה את בחיר ליבה יעקב גרוס.

יעקב גרוס נולד ברומניה ב-1910. הוא היה ממייסדי התנועה הרביזיוניסטית וממניחי היסודות לתנועת בית"ר ברומניה. ב-1933 עלה לארץ ופיקד על פלוגות בית"ר בחדרה.

לאחר שנישאו, עברו שפרינצה ויעקב גרוס מספר מקומות בארץ שבסופן התיישבו בתל צור. משם עברו עם חבריהם (מייסדי נחלת ז'בוטינסקי) לשוני, שליד בנימינה. כאן, נאסר יעקב ע"י הבריטים, בגין פעילותו באצ"ל, ונשלח למאסר בגלות אריתריאה לתקופה של שנתיים.

לשפרינצה וליעקב נולד בן בכור, אפרים (פרויקה) ז"ל, אשר נפל בקרב במבצע קדש. ב-1957 נולדה אפרת הנושאת את שמו של אחיה.

כל ימיה ניהלה שפרינצה את המשק החקלאי בעוד יעקב משרת בתפקידים ציבוריים רבים, ביניהם מזכיר המועצה האיזורית אלונה וסגן ראש המועצה המקומית בנימינה.

חג השבועות, תשע"א, 2011

נחלת ז'בוטינסקי

בית ציפורה ושלמה (בובי) אריאב

כך היינו....

ציפורה איסקוב, ילידת שנת 1924 מהעיר סטולפצי שבפולין, עלתה לישראל בשנת 1936 ביחד עם אביה ואחיה. בנעוריה התחנכה בחוות הלימוד 'רחל ינאית' בירושלים ובבית הספר החקלאי 'מקווה ישראל'.

במהלך מלחמת העולם התגייסה ציפורה לצבא הבריטי ושימשה כנהגת משאיות ביחידת I.T.S. אשר הובילה כוחות ומטענים בין המדינות השונות במזרח התיכון.

שלמה (שלר) אריאב, יליד שנת 1922 הידוע בכינויו "בובי", חניך בית"ר באוסטריה, עלה לארץ בשנת 1939 במסגרת עליית הנוער. הוא הגיע לראש פינה, שם למד, עבד והצטרף לאצ"ל. לאחר הצטרפותו לגרעין תל צור התגייס לבריגאדה היהודית ונשלח לאירופה ולצפון אפריקה. בעת שירותם הצבאי, הכירו ציפורה ובובי במהלך טרמפ על גבי משאית. בשובו לארץ, חזר אל הקבוצה הבית"רית שעברה בינתיים למבצר שוני. אליו הצטרפה גם ציפורה והם היו לזוג הראשון שהתחתן בנחלת ז'בוטינסקי. לאחר קום המדינה בובי המשיך למגוון תפקידים ציבוריים, בהם שליח בית"ר בדרום וצפון אמריקה, מנהל חוות הנוער של בית"ר וסגן יושב ראש הקרן הקיימת לישראל. בין היתר היה אחראי על הקמת פארק בגין באזור ירושלים ופארק ז'בוטינסקי אשר עוטף את מבצר שוני בבנימינה.

לזוג 3 ילדים, אלינור, מתי ורענן.

חג השבועות תשע"א, 2011

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

נספח 5: ייבוש פרחי היסמין בזרעוניה ומפעל הבושם

אסופת המאה // המושבה שהייתה לגן של יסמין:

<http://www.zionistarchives.org.il/AttheCZA/Pages/Yasmin.aspx>

נספח מס' 6: אתר התיירות בנימינה

<http://www.bin-ada.co.il/Branches/Branch.aspx?nodeId=1166&branchId=940>

אתר קק"ל – חינוך וקהילה: <https://www.kkl.org.il/education>

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

בית החרושת לבשמים, מאוסף קרן היסוד (PHKH\1279170)